

Ի ՅՈՒՇ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ
Տ.Տ. ՎԱԶԳԷՆ Ա ԵՐԶԱՆԿԱՅԻՇԱՏԱԿ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ՄԵՆԳԵԱՆ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿ
 (1908-2008)

Քսաներորդ դարու երկրորդ կեսին Հայ եկեղեցին վերջին հարիւրամեակներու ընթացքին առաջին անգամն ըլլալով փայլեցաւ բացառիկ յառաջդիմութեամբ, շնորհիւ երջան. Տ.Տ. Վազգէն Ա Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, որ իր անձին հմայովն ու նուիրումով, իմաստութեամբն ու բարեմոյն նկարագրովն եւ իր դիւանագէտի բարձր կարողութեամբ, իր գահակալութեան 39 տարիներու երկայնքին, ղեկավարեց այդ սրբազան հաստատութիւնը զայն առաջնորդելով դէպի խաղաղ, երջանիկ ու շինարար հորիզոններ: Հայ եկեղեցին եւ հայ ազգը իրենց անցեալի հարազատ դրոշմը ստացան Վազգէն Հայրապետի գահակալութեամբ միանգամ ընդմիշտ:

Տարի մը առաջ այս օրերուն կը նշէինք վախճանման հարիւրամեակը Հայոց Հայրիկ Տ.Տ. Մկրտիչ Ա Հայրապետին, որ իր աչքերը կը փակէր Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի մէջ, ու տարի մը ետք աշխարհին կը բանար իր աչքերը նորածին մանուկ մը Ռումինիոյ մայրաքաղաք Պուրթէշի մէջ: 1908 Սեպտեմբեր 20-ին կը ծնէր միամօր որդին Աբրահամ Պալենեան եւ Սիրանոյշ Մարգարեան ամուլին ու երեք օր ետք մկրտուելով, Ս. Աւագանէն կը ստանար Լեւոն Կարապետ անունը: Աստուածային

նախախնամութեամբ Խրիմեան Հայրիկ կը մեկնէր, նամբան բանալով իր ապագայ յաջորդին, որ ուղիղ Հայրիկի վախճանումէն յիսուն տարիներ ետք իր 47 երիտասարդ տարիքին, 1955 թուին, արժանաւորապէս պիտի բազմէր Հայոց Հայրապետութեան գերագահ Աթոռին:

Առաջին այդ յիսուն տարիները եղան նակատագրական, ողբերգական եւ հայ ազգին համար փորձանքներով լեցուն տասնամեակներ, որուն ընդմէջէն նորածին մանուկը Ռումանիոյ մէջ անեցաւ, զարգացաւ, համալսարանական բարձր ուսմամբ օժտուեցաւ, Խրիմեան Հայրիկի մասին գրեց իր առաջին մենագրութիւնը, եղաւ հեղինակ շարք մը գիրքերու որպէս մանկավարժ եւ խանդավառ ուսուցիչ ու մարզիկ, մինչեւ այն ատեն երբ նախախնամութեան կանչը զինք հոգեւորական դառնալու կոչման առաջնորդեց իր 35 տարեկանին, հասուն, գիտուն եւ ինքնավստահ քաջերով:

Այսօր, ի Հայաստան եւ ի սփիւռս աշխարհի անմնացորդ երախտիքով ազգովին կը յիշատակենք Տ.Տ. Վազգէն Ա երջանկայիշատակ Հայրապետի ծննդեան 100-ամեակը որ իր հոգեւորականի յաջորդ յիսնամեակը՝ 1943էն մինչեւ 1994, նուիրեց Հայաստանեաց

Մայր Եկեղեցւոյ, նախ որպէս բեմակալ առաջնորդ Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ բեմերուն, եւ ապա շուտով որպէս երկարամեայ, շինարար, եւ բազում առաքինութիւններով օծուն Կաթողիկոսը Ամենայն Հայոց:

Եթէ իր ծննդեան յաջորդող յիսնամեակը հայոց ցեղասպանութեան, հալածանքի, կեղեքումի, Համաշխարհային Ա եւ Բ պատերազմներու, ինչպէս նաեւ Սովետական կարգերու բռնարարներու ծանր շղթայ մը եղաւ, Լեւոն Կարապետ Պալենեան, ապա օժեպ Հայրապետը Վազգէն Ա, որպէս իմաստուն դաստիարակ եւ շնորհալի հոգեւորական, եւ այդ շղթային օղակները մէկ առ մէկ փակելով, այդ նոյն տարիները փոխարինեց յաջորդող յիսնամեակի համբերատար, ազնուական եւ դիւանագէտ հոգեւարականի մը բացառիկ իրագործումներու հոյակապ հանդիսադրութեամբ: Նորընտիր Հայրապետը Հայաստան աշխարհի երկնակամարին ներքեւ, Արարատի հայեացքին տակ, եւ ի սփիւռս աշխարհի տարածուած իր հոգեւոր գաւակներու կեանքէն ներս գործեց անդադրում, հիացումի եւ պատկառանքի մնայուն եւ հարազատ դէմքը դառնալով թէ՛ հայուն, թէ՛ օտարին, անհաւատին ու գեղջուկին հաւասարապէս:

Թող ներուի ինծի յայտնել այստեղ հետեւեալ յուշը: Ժիշդ յիսուն տարիներ առաջ, 1958 թուի ճիշդ այս օրերուն Մայր Աթոռի մէջ կը նշուէր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.ի ծննդեան յիսնամեակն ու գահակալութեան երրորդ տարեդարձը: Ներկայ էին ժամանակի առաջնորդ սրբազաններն ու ականաւոր աշխարհական ներկայացուցիչներ ու մտաւորականներ արտասահմանի ամէն կողմերէն: Հոն անձամբ ներկայ էր նաեւ երիտասարդ

հոգեւորական մը, որ հրաւէր ստացած էր Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդէն, ու երովպիայէն որպէս տեղւոյն հոգեւոր հովիւը առաջին անգամն ըլլալով Հայրենիք ու Ս. Էջմիածին ուխտի կ'երթար խանդավառութեամբ ու ամբողջ հայոց պատմութիւնը ծրարած իր մտքին ու սրտին մէջ: Հոն Մայր Տաճարին մէջ ան կը ստանար մասնաւոր վարդապետի չորս աստիճանները՝ Վեհափառ Հայրապետին օրհնութեամբ: Այսօր արտասահմանէն Մայր Աթոռ այցելող հոգեւորականներու շարքին մէջ եղող Ձեր այսօրւան բանախօսը կը մնայ միակ վերապրողը որ յիսուն տարի առաջ այցելած ըլլայ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին Վազգէն Կաթողիկոսի ծննդեան յիսնամեակին առիթով: Պատմական վկայութիւն մըն է այս եւ վստահ եմ որ պիտի ուզէիք գիտնալ:

1942 թուականին վախճանած էր Ռումանիոյ բեմին առաջնորդը՝ Յուսիկ Արք. Զոհրապեան: Բոլորին աչքը կեդրոնացած էր երիտասարդ մտաւորական ուսուցչին վրայ, որոնց խնդրանքին ընդառաջելով ու մանաւանդ լսելով ներքին կանչը դէպի Քրիստոս եւ Հայ Եկեղեցի, Լեւոն Կարապետ Պալենեան, Համաշխարհային Բ Պատերազմի արեւելիքներուն ընդմէջէն, ուժակոծուած եւ վիրաւոր եւրոպայի ամենավտանգաւոր ու ֆանդուած ուղիներով, շոգեկառքի հինգ օրուան գնացքով, անապահով եւ տաժանելի ճամբորդութեամբ, Պուրեշէն Աթէնք կը հասնէր՝ ստանալու համար հայ եկեղեցւոյ հոգեւորականի կարգերը՝ դպրութեան, սարկաւազութեան, ֆահանայութեան, եւ վարդապետական գաւազանի մասնաւոր չորս աստիճաններու՝ Յունաստանի հայոց Առաջնորդ Կարապետ Արք. Մազլումեանի ձեռամբ, 1943 Սեպտ. 29 եւ 30 օրերուն Աթէնքի Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ մէջ:

Յունահայոց առաջնորդը մերձաւորագոյն եպիսկոպոսն էր որմէ Պալենեան կրնար ձեռնադրութիւն ստանալ: Կարելի է երեւակայել նորընծայ հոգեւորականին անձկութիւնն ու ապագայի նկատմամբ իր գգացած վերապահութիւնն ու անորոշութիւնը ժամանակի խիստ պայմաններուն ներքեւ, պատերազմի եւ համայնավարութեան, ուժակոծումի եւ հալածանքի, որոնք ամենօրեայ իրական պատահումներ էին իր աչիւն առջեւ եւ որոնք սակայն մեզի համար բերեւս պատմական տեղիք կը բռնին ըլլալ միայն:

Արտասովոր էր նաեւ հոգեւորականի մը համար չանցնիլ հոգեւոր կրթարանէ մը եւ ուսանիլ տարբեր հայ եկեղեցւոյ պատմութեան, ծէսին եւ աստուածաբանութեան: Այդ անհրաժեշտութիւնը զլացուեցաւ ընծայացու Պալենեանին, որ սակայն օտուած էր հոգեբանական եւ փիլիսոփայական, մանկավարժական եւ գրական հասուն եւ անփոխարինելի գիտութիւններով: Այսուհանդերձ, Ռումանիոյ թեմին պահանջէր նկատի առնելով, ձեռնադրիչ Կարապետ Մազլըմեան Արք. Կանոնական ձեռնադրութեամբ թեկնածուն քարճրացուց երկու օրուան մէջ աշխարհական վիճակէն հոգեւորականի՝ տալով նաեւ անոր վեղար եւ մասնաւոր վարդապետի աստիճանները, ծաղկեայ փիլոն եւ լանջախաչ կրելու իրաւունք, վերակոչելով զինք Վազգէն Վրդ. Պալենեան, իր կատարած քաջադիպ այդ ձեռնադրութիւնը ուղղակի ենթարկելով Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի շուտափոյթ հաւանութեան, ուր չկար Կաթողիկոս, կար միայն Ազգընտիր տեղակալը՝ Գէորգ Արք. Չորեքէեան, որուն պիտի յաջորդէր Վազգէն Հայրապետ տասնամեակ մը ետք:

Նորընծայ Վազգէն Վրդ. Պալենեան,

որուն կ'ընկերանար Իգնատիոս Բահանայ Քիլիմեան, միասին, դարձեալ պատերազմի արհաւիրքներուն ընդմէջէն ապահով կը վերադառնար Պուրեշ՝ պատրաստ Աստուծոյ օգնականութեամբ վարելու իր պաշտօնը, Սուչավայի Ս. Հանկատար վանքին մէջ անցընելով իր Բառասունքը ու հոն մատուցանելով իր անդրանիկ պատարագը:

1945 թուին Տեղակալ Գէորգ Արք. Չորեքէեան, բռնակալ Ստալինէն կը ստանար անկարելի նկատուած շարք մը արտօնութիւններ, եւ Յունիսին արդէն իսկ ուշացած Ազգային-Եկեղեցական ժողովը կը հրաւիրէր ի Մայր Աթոռ, նախագահութեամբ իր սննդակից եւ դասակից Տանն Կիլիկիոյ մեծանուն Կաթողիկոս Գարեգին Ա Յովսէփեանցի որ Անթիլիասէն յատկապէս Մայր Աթոռ կը ժամանէր: Աշխարհասփիւռ հայ եկեղեցիներու պատգամաւորները, հասնելով Մայր Աթոռ, միահամուռ Գէորգ Տեղակալ Չորեքէեան Արքեպիսկոպոսը Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս կ'ընտրէին, որպէս Գէորգ Վեցերորդ, ու Կիլիկիոյ գիտնական Գարեգին Ա Վեհափառ Հայրապետը անձամբ կ'օծէր զինք:

Հոն էր առաջին անգամն ըլլալով որպէս թեմակալ առաջնորդ նաեւ Վազգէն Վրդ. Պալենեան, իր առաջին հայեացքը ուղղելու Մայր Տաճարին, Արարատին ու Հայրենիքին, ստանալու համար նաեւ նորընտիր Կաթողիկոսէն իրեն յապաղած օրհնութիւնը՝ ի ներկայութեան նոյն ինքն Կարապետ Արք. Մազլըմեանի, իր հոգեւոր ծնողին, որ որպէս թեմակալը Յունահայ թեմին կը մասնակցէր ժողովին եւ Հայրապետի օծման: Վազգէն Վրդ. երեք տարիներ ետք, 1948ին, անգամ մը եւս կ'այցելէր Մայր Աթոռ Ծայրագոյն Վարդապետի աստիճանները ստանալու համար Վեհափառ Գէորգ Զ Հայրապետէն, եւ անկէ

միայն երեք տարիներ ետք՝ 1951ին եպիսկոպոսութեան կը բարձրանար որպէս Ռումանիոյ բեմակալ առաջնորդ նոյն Հայրապետի ձեռամբ:

Բռնակալ Ստալին մեռած էր 1953ին, ու շնչասպառ Հայ եկեղեցին թարմ շունչ մը առնելու պատեհութիւնը կ'ունենար, երբ մանաւանդ Աստուծոյ կամօնով Ռումանիոյ առաջնորդ Վազգէն եպս. Պալենեան Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս կ'ընտրուէր 1955 թուի Սեպտ. 30ին գումարուած Ազգային-եկեղեցական ժողովին կողմէ, ու Հոկտ. 2ին կ'օծուէր ու կը գահակալէր որպէս Վազգէն Ա Մայրագոյն Պատրիարք եւ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց ներկայ ուր եպիսկոպոսներու ձեռամբ: Նորընտիր Հայրապետը անձանօք մըն էր արտասահմանի հայութեան, սակայն Սովետական իշխանութիւններ զինք յարմար գտած էին որպէս իրենց թեկնածուն, որուն համար ալ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը գործի լծած էր զինք ներքին թեմեր այցի երթալու տօնական եւ այլ առիթներով երեք ամիսներ շարունակ, երեսնէն Թիֆլիս, Կիրովապատէն Լենինական, Ատրպէյճանէն Կիրովական, Պուլկարիայէն Ռումանիա, ամէն տեղ ու ամէն հայ եկեղեցիներուն մէջ մէկ առ մէկ պատարագելու եւ քարոզելու:

Սփոռեալ այդ թեկնածութեան մէջ Աստուծոյ մատը կար, ու հայ եկեղեցին ու ազգը միայն շնորհակալ եւ երախտապարտ կրնային ըլլալ օրուան իշխանութեանց իրենց կատարած նախընտրութեան համար: Ապագան միայն այդ նշմարտիւ ցոյց տուաւ մեր եկեղեցիին ու ազգին: Միահամուռ կատարուած քուէարկութեամբ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի գահը կը բարձրանար այլապէս լուսագոյն թեկնածուն՝ Աստուծոյ Ընտրեալը Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Վազգէն Ա Հայրապետը

Ամենայն Հայոց:

Գործունէութեան ընդարձակ, խոպան եւ քաղմաշփոք դաշտ մը կը տարածուէր 47 տարեկան երիտասարդ Հայրապետին առջեւ: Հաւասարակշռութեան քացառիկ ձիրքով, կազմակերպւած փայլուն միտքով, նուիրումով եւ իրեն յատուկ լուսատեսութեամբ իր յառաջիկայ հայրապետական գործերը հինգամեակներու յաջորդականութեամբ եւ նախապատուութեան կարգով լրջօրէն եւ հիմնալի կերպով դասաւորել գիտցաւ եւ ամէն գործ, սկսած աղօթքով, գտաւ իր յաջորդ ելքը, հնգամեակ առ հնգամեակ, առանց քացառութեան թէ՛ Մայր Աթոռէն ներս եւ թէ՛ աշխարհասփիւռ թեմերէն ներս ուր անձամբ տասնէ աւելի Հովուապետական անձնախընթաց այցելութիւններ շնորհեց:

Իւրաքանչիւր հինգ տարի գտաւ իր բովանդակալից արդիւնքը ամէն մարզէ ներս, հոգեւոր, վարչական, թեմական, ուսումնական, շինարարական, միջ-եկեղեցական, պետական, միջազգային, գեղագիտական, հրատարակչական, մշակութային, բոլորն ալ հեղինակաւ կարգով՝ տարածուած ուրքը համահաւասար հնգամեակներու վրայ: Թերեւս Հայրապետը ինք չնկատեց այս կազմակերպեալ յառաջընթացը իր սրբազան գործերուն, սակայն եւ այնպէս պատմութեամբ զբաղող մը երախտիքով պիտի գար հաստատելու զայն:

Վազգէն Հայրապետ, ինչպէս ինք սովոր էր ըսել, եղաւ «Հայ եկեղեցւոյ առաջին սպասաւորը», որ իր ընթացքով եւ քաղում իրագործումներով մօտեցուց իր ցրուեալ հօտը Ս. Էջմիածնին, ինք անձամբ մօտենալով իր հօտին, եւ պատուով ու փառքով ներկայացնելով Հայ եկեղեցին օտար աշխարհին: Դիւանագէտի իր թափուն առաքինութիւնը զինք դարձուց օրուան մարդը, որ կրցաւ

դժուարին ժամանակներու մէջ ամէն ձեռնարկ յաջողցնել յաջա Խորհրդային իշխանութեանց ու Հայրենի պետութեան: Իրեն նկատմամբ պետական անձերուն ցոյց տուած պատկառանքն ու յարգանքը բնական երեւոյթներ եղան, եւ երբեք բռնագրօսիկ, որովհետեւ Վազգէն Ա գիտէր լսելու եւ խօսելու ժամանակը, զգայուն էր կացութեանց նկատմամբ, եւ խնդրելու ու ստանալու, եւ երբեք չմերժուելու ակնածանքը կը վայելէր, ամենայն պատշաճութեամբ, անայլալ լաւատեսութեամբ, համբերութեամբ եւ հաւատով:

«զԱստուած փնտրելու իր նաւապարհին վրայ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը գտնուէր», ինչպէս ինք յաճախ կ'ըսէր: Յանուն Ս. Էջմիածնի եւ Հայոց Ընդհանրական Հայրապետութեան ու անոր հեղինակութեան, Վազգէն Հայրապետ եղաւ կառուցող Հայրապետը մեր ժամանակներու: Վաճակն համալիրը բոլորովին պայծառակերպուեցաւ՝ շնորհիւ իր մտաւորականի եւ արուեստագետի բարեմասնութեանց: «Խոնարհւած» հին վանքեր մեծ մասամբ վերանորոգուեցան: Բարերարներ անպակաս եղան, տեսնելով իրական դիտապետը Հայոց որ իր զուշաւոր իմաստութեամբ կը յառաջդիմէր, քանի որ քէ՛ հոգեւոր եւ քէ՛ շինարար իր ծրագիրներուն մէջ միշտ մնայուն յաջողութիւն արձանագրելով:

Առաջին իսկ օրէն, 1956ին, Հայրապետը իմաստութիւնը ունեցաւ յոյժ մը նարտարապետներով յատուկ եւ մնայուն յանձնաժողով մը կազմել, ատենապետութեամբ յայտնի նարտարապետ Վարազդատ Յարութիւնեանի, որ 99 տարեկանին անցեալ տարի կնքեց իր մահկանացուն: Սոյն յանձնախումբը որ աւելի քան 35 տարիներ մնաց Հայրապետի կողմին, հաւատարիմ ու

տաղանդաւոր անձինք բոլորն ալ, յարատեւ աշխատեցան, սկսելով 1957 թուի Վեհարանի ազատագրումէն եւ վերակառուցումէն, մինչեւ այն օրը՝ 1990 Մարտ 31ին, երբ Վազգէն Ա օրհնեց հիմնաքարը Երեւանի յորեւանական Մայր Եկեղեցւոյ: Նորակառոյց մայր եկեղեցւոյ նախագիծը պիտի ըլլար կատարեալ, ու Հայրապետը ինք անձամբ վաւերացնէր նարտարապետ Ստեփան Քիրմեանի նախագիծը 1992 Օգոստոս 29ին, իր վախճանումէն ճիշդ երկու տարի առաջ, որպէս վերջնական նախագիծ, ներկայացուած աւելի քան 22 այլ յատակագիծներու շարքին:

Հայոց ծերունագարդ Հայրապետը մարգարէաշունչ հետեւեալ խօսքերով օրհնեց հիմնաքարը Հայ Եկեղեցւոյ Բրիտանական Մեծ Դարձի նախօրէին կանգնուելիք Մայր Եկեղեցւոյ հողին վրայ. «Իմ հայեացքը ուղղելով դէպի մօտ ապագան, մօտ տաս տարի յետոյ, իմ հոգու աչքերով տեսնում եմ այն հոյակապ տաճարը որ պիտի բարձրանայ այստեղ, եւ սուրբ խաչը պիտի սլանայ դէպի երկինք: Հաւանաբար ես այստեղ չեմ լինելու, բայց գուցէ կը յիշէք ինձ այդ օրը»:

Ինչպէս չյիշել երախտարժան Հայրապետը: Կարելի էր Վազգէն Հայրապետի կատարած ամէն մի գործ «աննախընթաց» նկատել, երբ ականատես կ'ըլլայինք իր արտասահման կատարած հովուապետական այցելութիւններուն, եւ կամ երբ մենք Մայր Աթոռ կ'այցելէինք: Ատլանտեանի եւ Խաղաղականի ափերուն հասնող առաջին Հայրապետը եղաւ ան, եւ յիշուի քանի մը սերունդներու իրական Հայրապետը զոր տեսնելու բախտը ունեցան անձամբ եւ աչք համբուրելու: Օտար եկեղեցական պետեր ի՞նչ օրով միայն սկսան պաշտօնական այցելութիւններ տալ Մայր

Աթոռ, որոնց ինք անձամբ այցելել էր, Վատիկան, Անկլիկան եկեղեցւոյ Լամպէթի պալատը, Կ. Պոլսոյ Տիեզերական Ուղղափառ պատրիարքութիւնը, եւ կամ Հնդկի մալապար եկեղեցւոյ Կաթողիկոսարանը, Գահիրէի Ղպտի Ուղղափառ եւ Եթովպիոյ Ուղղափառ պատրիարքութիւնները առանձին, իր արտասահմանեան այցելութեանց ընթացքին, կանոնաւորաբար ընդունուելով ամենայն պատշաճութեամբ ու Հայոց Հայրապետի վայել պատկառանքով թէ՛ հոգեւոր պետերէն եւ թէ՛ մանաւանդ բաղաձայն դէմքերէն:

Որպէս վարչագէտ Հայրապետ, Վազգէն Կաթողիկոս կազմակերպեց վանական կեանքը, բարձրացուց մակարդակը Հոգեւոր Ճեմարանին, հրատարակեց «Էջմիածին» ամսագիրը կանոնաւոր կերպով ու կրօնագիտական եւ բանասիրական լուրջ ուսումնասիրութիւններով, ձեռնադրեց 65 եպիսկոպոսներ, կատարեց եօթնամեայ վեց Միւռնոցներէն, գրեց յատուկ կանոնագրութիւն ներքին թեմերուն համար, հաստատեց արտասահմանի եօթ թեմերը՝ Աւստրալիոյ, Պրագայի, Ուրուկուայի, Գանատայի, Գերմանիոյ, Կեղղոնական Երոպայի, Զուիցերիոյ, ինչպէս նաեւ Հայաստանի 1991ի անկախութենէն անմիջապէս ետք հայրենի պատմական թեմերը սկսաւ վերականգնել՝ Գուգարիի, Սիւնիքի, Արագածոտնի, Արմաւիրի, Արցախի եւ Կոտայի, որոնք իր յաջորդին՝ Գարեգին Ա Երջ. Հայրապետի ձեռնով պաշտօնապէս հռչակուեցան:

Տասնամեակներու ընթացքին Շինարար Հայրապետը ի հիմանէ կառուցեց Վանատունը՝ 1978ին, արտասահմանէն այցելող եկեղեցական եւ աշխարհական հիւրերուն համար: Վերականգնեց Ղազարապատի հին շէնքը՝ 1974ին, Հայկաշէն հայրապետական ա-

մառանցը Բիւրականի մէջ՝ 1972ին, եւ Գանձատունը Ս. Էջմիածնի մէջ 1982ին, ուր սրբոց մասունքներ, ձեռագիր մատեաններ, կաթողիկոսներու հնադարեան զգեստներ եւ սրբազան սպասներ, Գեղարդն ու Լուսաւորչի Աջը ի պահ կը մնան: Հաստատեց նաեւ Ս. Սահակ եւ Ս. Մեսրոպ ու Ս. Ներսէս Շնորհալի հայրապետական շէնքերը, որոնք իր օրով յատուկ կոնդակներով շնորհարաշխուեցան արժանի անձերուն:

Վազգէն Հայրապետ պատմական ֆայլեր եւս առաւ երբ 1962ին ընդառաջելով Եկեղեցեաց Համաշխարհային Խորհուրդի հրաւերին, անձամբ Զուիցերիա այցի ելաւ ուր պաշտօնական դիմում ներկայացուց Հայ Եկեղեցւոյ անդամակցութեան համար Եկեղեցեաց Խորհուրդին: Նոյն տարուան Օգոստոսին Կեղղոնական Խորհուրդը ընդառաջելով հայրապետական դիմումին Հայաստանեաց Եկեղեցին որպէս անդամ ընդունեց Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդէն ներս: Ան յաջորդ տարին, 1963ին Երուսաղէմ մեկնեցաւ առաջին անգամ ըլլալով ու իր հայրապետական հրաւերով համազգային յանձնաժողով մը գումարեց իր նախագահութեամբ ձեռնարկելու համար Ս. Յարութեան Տաճարի մեծածախս նորոգութեան, որուն մէկ երրորդը կ'իյնար հայոց պատրիարքութեան վրայ: Տաճարը վերանորոգուեցաւ ըստ ծրագրի ու լրացաւ իր ժամանակին ի պատիւ Երուսաղէմի երեք պատրիարքութեանց, ընդ որս եւ հայոց Սրբոց Յակոբեանց պատրիարքութիւնը:

Վազգէն Հայրապետ անգամ մը եւս Երուսաղէմ այցելելով կատարեց բացումը Ժառանգաւորաց Վարժարանի նոր շէնքին, եւ 1968ին յատուկ հրաւերով Ամերիկայի Արեւելեան Թեմի ա-

առջնորդին, Հայրապետը Նիւ Եօրֆ ժամանեց օծելու համար ֆաղափի հոյակապ Ս. Վարդան Մայր Տաճարը: Կասկած չկայ որ իր հովուապետական այցելութիւնները աշխարհի չորս ծագերուն՝ Միջին Արեւելք, Եւրոպա, Հնդկաստան, Հիւսիս եւ Հարաւ Ամերիկաներ ու ներքին թեմեր, առաւել եւս վերակենդանացան ու աշխոյժ դարձան իրենց առաքելութեան մէջ: Քրիստոսի աւանդն ու հայ ժողովուրդի մշակոյթը Հայրապետի խօսքերուն մէջ փայլեցան ընդմիշտ, զիրար լրացնելով եւ իրարու զօրակից դառնալով:

Վերջին անգամ կարճ այցելութեամբ 1989 Յունուարին Նիւ Եօրֆ ժամանեց Հայոց Վազգէն Ա երջ. Հայրապետը այս անգամ կսկիծը սրտին երկու ամիս առաջ պատահած Հայաստանի համատարած երկրաշարժի աղէտին հետեւանձով կազմակերպելու համար համազգային հանգանակութիւն քարձրագոյն մակարդակի վրայ: Եկան հիւսիսէն ու հարաւէն, Եւրոպայէն ու Միջին եւ Մայրագոյն Արեւելէն ձեռք երկարելու Հայոց Հայրապետին որ իր աղօթքը վերջին անգամ միահամուռ քարձրացուց առ Աստուած Ս. Վարդան Մայր Տաճարին մէջ արցունքը աչքերուն:

Հայ եկեղեցւոյ միասնականութիւնը Ս. Էջմիածնի հոգեւոր առաջնորդութեան ներքեւ եղաւ ու մնաց Հայրապետին սրտին ու մտքին առանցքը, հակառակ տեղի ունեցած բաժանումներուն եւ հայրապետական ֆանի մը թեմերու գրաւումներուն Կիլիկիոյ Աթոռին կողմէ, որոնց համար անվերջ հրաւեր կար-

դաց սիրոյ եւ կանոնի, իրաւասութեան եւ հեղինակութեան ուղին ցոյց տալով: Վազգէն Հայրապետ մնաց իր քարձրագոյն դիրքին վրայ անբեր, անվարան, վեռակամ եւ միշտ յուսալից մինչեւ իր վախճանը: Մտահոգուեցաւ նաեւ Երուսաղէմի ներքին խնդիրներով եւ միշտ իր պարտքը նկատեց հսկել եւ ի հարկին միջամտել, ինչպէս պատահեցաւ 1967 թուին երբ 23 թանկարժէք ձեռագիրներ յանկարծ աճուրդի կը հանուէին Լոնտոնի մէջ: Իր ազդեցիկ ու վեռակամ սաստը հասցուց Երուսաղէմ, գտաւ պատասխանատուները, գտաւ նաեւ ճիշդ անձերը որոնք ֆենեցիկ, վնասուց հատուցումը կատարեցին ու փրկեցին ձեռագիրները ստոյգ կորուստէ:

Վազգէն Հայրապետի գերեզմանը կը կնքենք անվարան գրելով սատողերը. Յուսահատիլ չգիտցող եւ քարին կամեցող ու կատարող Հայրապետը եղաւ ան երբ 1994 թուի Օգոստոս 18ին, դիմաւորելէ ետք նորանկախ Հայաստանի Հանրապետութիւնը, եւ կատարելէ ետք իր վերջին Անկախութեան Միւռոնօրհնէքը 1991 թուին, ստանալէ ետք Հայաստանի Հանրապետութեան Հերոսի պատուոյ նշանը, որպէս առաջին ֆաղափին նորանկախ Հանրապետութեան, փակեց իր աչքերը առյաւէտ յետ երկարատեւ հիւանդութեան՝ հանդիսանալով հայոց պատմութեան վերջին շրջանի ամենէն կարկառուն դէմքը, որ իր քազմարդիւն եւ անմնացորդ կեանքը կնքեց, խղճի մտօք կատարելագործելով ամէն ինչ որ իր համոզումովն ու դատողութեամբ արժանի էին կատարուելու ի փառս Աստուծոյ եւ հայ ազգին:

ԴՈԿՏ. Տ. ԶԱԻԷՆ
Ա. ՔՀՆՅ. ԱՐՁՈՒՄԱՆԵԱՆ